

УДК 323.1(=163.41)

DOI: <https://doi.org/10.5937/nint46-47183>

Приказ

Бојана Секулић*
*Институт за политичке
студије, Београд*

ОБНОВА НАЦИОНАЛНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ**

Милош Кнежевић, *Српско
полазиште. Слобода, нација,
држава, демократија.
Национална перспектива
– прва књига*, Институт за
политичке студије, Београд,
2022, стр. 436.

Још од „српског становишта” Милоша Црњанског па до „српског полазишта” Милоша Кнежевића уочава се неколико занимљивих приступа обнови српске националне политике. Књига *Српско полазиште* Милоша Кнежевића, угледног интелектуалца, правника и политиколога, као и дугогодишњег сарадника Института за политичке студије и главног уредника часописа *Национални интерес*, представља једно од најзанимљивијих и незаобилазних дела које се свеобухватно бави питањима српске националне политике.

Кнежевићева књига, уз књигу познатог књижевног теоретичара Мила Ломпара *Повратак српском становишту* (Београд: Catena mundi, 2013), афирмише српско питање кроз једну сасвим нову и занимљиву националну интерпретацију. Оно што ова два аутора донекле разликује тиче се извора инспирације у обликовању националне парадигме. Разматрања идеолошких проблема односа српства и југословенства Ломпар

* bojana.sekulic@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, и технолошког развоја и иновација.

утемељује примарно у књижевности, а Кнежевић у политичкој и правној теорији и историји. Зато је Ломпаров приступ заснован на идејним рефлексијама врхова српске литературе: Вука, Његоша, Црњанског, Васића, Андрића, Селимовића, Деснице итд. А Кнежевић је претежно окренут историографској, правној и политичкој националној баштини, па су у првом плану његових разматрања политичке идеје Николе Пашића, Слободана Јовановића, водећих интелектуалаца Српског културног клуба и филозофа дисидената из титоистичког периода, као и многих других интелектуалаца.

У овој књизи Милоша Кнежевића је јасно видљиво да је залагање за српско полазиште у остваривању националних и државних интереса најбоља основа за делотворне одговоре на обновљено српско национално питање. Осим тога, ово тематски садржајно, разуђено и обимно дело Кнежевића представља целовито обрађену и компактну мисаону целину. Иако се ради о изабраним текстовима, који су изворно у мањем обиму објављени у научним часописима Института за политичке студије у Београду, у раздобљу од 2012. до 2015. године, разматрања српског питања овде су логично и систематично повезана у кохерентну

интерпретацију српске националне проблематике.

Кнежевићева књига, иако је писана на високом теоријском нивоу, садржи обиље приказа пресудних догађаја и познатих личности српске историје, што олакшава њено читање и чини је занимљивијом. Међутим, и у том на изглед загонетном обиљу историјских и политичких контрадикторности, Кнежевић се у сваком тренутку стара да разуме и разјасни узроке, разлоге и последице судбинских дешавања у српској историји. Дакле, Кнежевић не указује само на познате и прихваћене чињенице које упућују на то шта се заиста догодило, него преиспитује просторне, друштвено историјске и друге услове, као и начине на које се догодило и чиме је исходило. При том, он пластично осликава главне актере, процењујући и вреднујући њихове тежње и замисли, као и конкретне учинке у разним периодима историје српског народа.

Осим поменутог чињеничног слоја који је представљен у анализама, Кнежевић настоји да реконструира пропуштене могућности, као и неке од видљивих националних алтернатива и државних опција које нису остварене, што је у дослуху са савременим покушајима стварања алтернативне историје.

У овој, као и у претходним Кнежевићевим књигама, преовлађује политиколошки приступ који се обликује у геополитици српског националног питања. На том плану он спада међу зачетницима обнове занимања за геополитичке идеје и концепције у домаћем научном амбијенту.

У континуираном вишедеценијском времену и правилном ритму објављивања радова, Милош Кнежевић се доказао као веома плодан аутор. За само двадесетак година плодне сарадње, он је у издању Института објавио петнаест различитих књига чиме се сврстао у најужи круг оних који су остварили сличну продукцију у обимном и разноврсном опусу, као што су: Драган Суботић, Живојин Ђурић, Зоран Милошевић, Миломир Степић, Зоран Петровић Пироћанац и Радослав Гаћиновић.

Књигу *Српско полазиште* Милоша Кнежевића рецензирали су и за објављивање препоручили угледни универзитетски професори и истраживачи: Миломир Степић, Момчило Суботић и Слободан Јанковић. Садржај ове књиге изложен је, осим српског, на енглеском и руском језику. Осим уводних текстова који су насловљени „Реч пре“ и „Увод: Обнова националне перспективе“, структуру књиге чине пет функционалних делова.

У првом делу, који је насловљен „Србија и Западни Балкан“, разматра се мноштво релевантних геополитичких питања која се тичу српског етнонационалог и духовног простора, чију окосницу чини проблем територијалног одређења тзв. Западног Балкана и употреба синтагме „Западни Балкан“ у политичке а често и у манипулативне сврхе. Ову синтагму аутор веома озбиљно и са обиљем аргумената оспорава, нарочито у географском и политичком смислу. Аутор у том контексту закључује да нетачном семантизацијом простора „присуствујемо покушају политичког рашчињавања географије“.

У другом делу књиге, под насловом „Ослобођење, слобода и држава“ елаборирају се различити аспекти српског питања, који су обједињени у поднаслову „Размишљања о могућим приступима суштини српског питања“. Ова размишљања су врло занимљива, нарочито у делу који се односи на изградњу националне свести и практиковање националних интереса, јер су разматрања о овим питањима прилично освежење у мноштву теоријске и друге литературе. У суштини, аутор у књизи српско питање разматра на еволутиван начин као појаву која се развија у различитим временским условима и конкретним друштвено

историјским и геополитичким околностима.

Трећи део књиге, под насловом „Српски народ пре и после Југославије“ посвећен је историјској ретроспективи српског националног питања, као и различитим виђењима његовог постављања и решавања, при чему је нарочита пажња посвећена положају српског народа у Југославији и после Југославије. Овде су врло занимљива разматрања о питањима која се односе на изазове националног полицентризма, као и на могућности међународног али и унутар националног дијалога, компромиса и консензуса. У суштини, овде аутор указује да би решење српског питања требало да проистекне из националног компромиса и консензуса, али, уједно и на основу остваривања осмишљене дугорочне националне стратегије и националног програма.

Четврти део књиге насловљен је „Кошмарни снови неотитоизма“. У овом делу књиге, како Кнежевић каже, излаже се „Скица за једну феноменологију титоизма и посттитоизма“. Ту су изложена разматрања о различитим питањима и историјским догађајима који су релевантни за националну политику која је обележавала Титову епоху и време након његове смрти. Основни

став на који овде аутор указује односи се на „титоистичку политику“ која је функционисала по формули „Слаба Србија – јака Југославија“, а потом се прелила и у савремену антисрпску националну политику која је изражена у концепцији „Мала и слаба Србија – стабилан Балкан“. У обе концепције националне политике, на које аутор указује, кључну улогу су имале геополитички функционализоване вештачке и октроисане нације.

У петом делу књиге, који је насловљен „Нације и њихови интереси“, разматрају се различита питања поимања и испољавања националних интереса у историјској ретроспективи. При том се указује на различита теоријска и политичка гледишта о нацији, националним интересима, национализму, српству и југословенству, националној будућности, као и о другим питањима релевантним за ову тематску целину. Основно мисаоно тежиште у овим Кнежевићевим разматрањима је на опстанку класичног модела нације, без обзира на изазове постмодерне агресије на сваки облик националног испољавања, као на нешто архаично, анахроно, превазиђено па и штетно.

На крају књиге, под насловом „Реч после: Од пандемије до војне интервенције у Украјини“,

Кнежевић указује на различита актуелна друштвена питања која су се изражавала у серији криза а која су заокупљивала његову пажњу у време окончања рада на овој књизи. Из ових разматрања наслућује се питање које аутор поставља себи и читаоцима: „Хоће ли криза бити стање у коме стално и редовно живимо?”

Дакле, као што се види из ових назнака, у књизи *Српско полазиште. Национална перспектива* (прва књига) Милош Кнежевић се, како професор Миломир Степић у својој рецензији указује, „бави савременим српским националним питањем у широком замаху од просторне позиције Србије и српских земаља у целини до идеолошких неојугословенских и неотитоистичких екстремизама и странпутица”.

Сва поглавља ове књиге су јасно и веома занимљиво писана, а изнети ставови су аргументовани и утемељени на релевантној и обилно коришћеној литератури. У приложеном списку цитиране литературе налази се 401 библиографска јединица.

Милош Кнежевић је у овој књизи на методичан и аргументован начин отворио мноштво различитих питања која су веома значајна за разумевање савременог српског друштва и изазова и искушења пред којима се налази,

што је све скупа на трагу *српског становишта* још од времена Слободана Јовановића и Милоша Црњанског. Читањем Кнежевићеве књиге и у начину његовог излагања материје препознаје се велико и енциклопедијско знање. Он је упућен у многе области друштвених и хуманистичких наука, особито у питањима развоја српског друштва, као и савремених појава и процеса који се дешавају у српском народу и његовом окружењу. Кнежевићеве закључци су разложни и утемељени на чињеницама, па зато делују веома уверљиво.

На крају, треба рећи да је овде реч је о једној драгоцености књизи коју треба пажљиво читати и којој се треба често враћати. Ова Кнежевићева књига читаоцима може бити инспиративна за нова решења уређења и развоја српског друштва. Зато је она вредно штиво за све који се баве изучавањем српског друштва и српске нације. Нарочито може да буде од велике користи студентима, истраживачима и универзитетским наставницима. Осим њих, Кнежевићева књига може бити од користи и оним људима који утичу на формулисање и заступање српских стратешких интереса, као и за оне који свакодневно доносе одлуке о решавању различитих националних

и државних питања. Зато је за сваки облик промишљене српске националне политике неопходно познавати *српско полазиште*, а на то је сериозно и са различитих аспеката указао Милош Кнежевић у овој књизи.

---

* Овај рад је примљен 10. октобра 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 28. новембра 2023. године.